

ნოდარ ლომოური

**შიდა ქართლი – ჩვენი საფოკუსო
და ჩვენი ტკივილი**

დღეს სულ უფრო იძაბება ვითარება შიდა ქართლში, ანუ ე. წ. სამხრეთ ოსეთში, სადაც იზრდება ოს სეპარატისტთა აგრესიულობა. ახლანდელ ჩვენთვის ცნობილი გახდა, რომ აქაური ე. წ. ხელისუფლება გეგმავს რიგი ქართული სოფლების სრულ მოსპობასა და მათი სახელების გაუქმებასაც.

სწორედ ამ მზარდი აგრესიულობის გათვალისწინებით საჭიროდ ჩავთვალე, კიდევ ერთხელ მეჩვენებინა, რამდენად ყოველმხრივ უკანონოა და ყველა თვალსაზრისით აღმაშფოთებელი ამგვარი ქმედებები. მთავარ არგუმენტებად მესახება ჩვენება ე. წ. სამხრეთ-ოსეთის წარმოქმნის ისტორიული ასპექტებისა, რამდენადაც ოს სეპარატისტთა იდეოლოგიები სწორედ ამ მზარდის ისტორიის გაყალბებით ცდილობენ თავიანთი პოლიტიკური ნაბიჯების გამართლებას.

წინასწარ მინდა განვაცხადო, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ საქართველოსგან გამოყოფას, ჩრდილოეთ ოსეთთან შეერთებას, ან თუნდაც სუვერენულ რესპუბლიკად გაფორმებას არა აქვს არავითარი — არც ისტორიული, არც პოლიტიკური, არც საერთაშორისო-სამართლებრივი, არც თუნდაც ზნეობრივ-ჰუმანური — საფუძვლები.

ოსების საქართველოში ჩამოსახლების და აქ მათი ავტონომიური ოლქის შექმნის შესახებ ბევრი დაიწერა და გამოქვეყნდა. ეს პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა 90-იან წლებში, მას მერე, რაც 1990 წ. სექტემბერში საქართველოს ხელისუფლებაში მოსულმა ზვიად გამსახურდიამ ოსეთის აო-ის გაუქმება გამოაცხადა. ამას, ცხადია, მოჰყვა ვითარების მკვეთრი დაძაბვა შიდა ქართლში, ოს ექსტრემისტთა გააქტიურება რუსეთის მხარდაჭერით და სწორედ ამ პროცესებმა გამოიწვიეს ქართულ ისტორიოგრაფიაში ოსური პრობლემის განსაკუთრებული გამოცოცხლება. უნდა აღვნიშნოთ, რომ სწორედ ამ დროს გამოქვეყნებული ნაშრომები შეიცავდნენ ამ პრობლემის მეტად დამაჯერებელ და ყოველმხრივ დასაბუთებულ წარმოდგენას, ერთ-ერთი პირველი იყო *ჯონდო გვასალიას* ნაშრომი,¹ შემდეგ

¹ *ჯ. გვასალია, ქართველი და ოსი ხალხების ურთიერთობის საკითხისათვის* // საქ. მეცნ. აკად. „მაცნე“, ისტორიის სერია, 1990, №3, გვ. 7-16.

ნოე აფხაზებს გამოკვლევა.² რასაც მოჰყვა ამ საკითხზე რიგი მეცნიერების (მე არ არ ჩამოეთვლი ყველას) ნაშრომები, სხვადასხვა წყაროს (ქართული და უცხოური), არქეოლოგიური მასალის, ტოპონიმის, ხელოვნების ისტორიის მონაცემების გამოყენებით შესრულებული. ამ ნაშრომებიდან მაინც უნდა გამოვყო *ლევან თოიძის* ძალზე დამაჯერებელი გამოკვლევა; „როგორ შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი“ („მაცნე“ ბიბლიოთეკა, ისტორიის სერია, 1991) და აკაკი ბაქრაძის თაოსნობით შედგენილი კრებული რუსულ ენაზე: «Осетинский вопрос» (გამომც. „კერა-XXI“, 1994).

1991 წლიდან ამ საკითხების კვლევაში მეც ჩავერთე, რასაც მოყვა ჩემი პუბლიკაციები *ჟურნალში* „საზრისი“ (1991, №1, „სამშობლოს არვის წა-ვართმევთ“) და გაზეთში „ვერია“ (1991, №1, „შიდა ქართლი — ჩემი სამშობლო და ჩემი ტკივილი“), ხოლო 1992 წ. *ჟურნალში* „ცისკარი“ (№5) — „ოსთა საქართველოში ჩამოსახლების ისტორიის ძირითადი ასპექტები“.

ჩემი კვალიფიკაციის გათვალისწინებით სრული უფლება მქონდა სათანადოდ შემეფასებინა ზემოდასახელებულ მეცნიერთა და სხვათა არგუმენტები და დასკვნები, თვითონაც წარმომეჩინა ზოგიერთი პრობლემა და გამომეთქვა ჩემი შეხედულება. მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ მე წარმოშობით იმ კუთხიდან ვარ, რომელიც უშუალოდ ემიჯნება ე. წ. „სამხრეთ ოსეთს“. ესაა გორის რაიონის სოფელი *არბო*, პატარა ლიახვის ხეობაში. ამდენად ახალგაზრდობიდანვე საშუალება მქონდა დაუკვირებოდი აქ მიმდინარე პროცესებს.

ოსეთისა და ოსების პრობლემა საკმაოდ მრავალმხრივია, ამიტომაც ოს სეპარატისტებთან კამათი მრავალ საკითხზე გვიხდება. ერთ-ერთი პირველი საკამათო პრობლემა უკავშირდება ოსების ეთნოგენეზის საკითხს და ოსების კავშირს ჩრდილოეთ კავკასიის დასავლეთ ნაწილში, აზოვის ზღვისა და დონისპირა ველებში ოდესღაც მოსახლე ალანებთან. ოსი მეცნიერების ნაწილი ოსებს სწორედ ალანების უშუალო შთამომავლებად აცხადებს. დღეს სრულიად გარკვეულია, რომ ოსების ეთნოგენეზის ხდებოდა ჩრდილოეთ კავკასიაში დარჩენილი ალანებისა და აქ მოსახლე კავკასიური ტიპის ადგილობრივ ტომთა თანდათანობით შერწყმის საფუძველზე და ეს პროცესი დასრულდა X-XI საუკუნეებში ახალი ეთნიკური ერთობის, ოსი ხალხის ჩამოყალიბებით.³ მიუხედავად ამისა, ზოგიერთი ოსი ისტორიკოსი (ბ. ტეზოვი, რ. ძათიათი, ი. გაგლოვი, გ. თოგოშვილი) მაინც ცდილობს დაამტკიცოს, რომ ოსთა უშუალო წინაპრები — ალანები საქართველოში გვიანანტიკურსა და ადრეშუასაუკუნეებში იყვნენ ჩამოსახლებული. ეს აბსოლუტური უმეცრება და სიყალბე უკვე ნოე აფხაზავამ შეუვალი დამაჯერებლობით უარყო თავის ზემოდასახელებულ გამოკვლ-

² ნ. აფხაზა, ალანები და საქართველო // „მაცნე“, ისტორიის... სერია, 1991, №3, გვ. 7-6, №4, გვ. 33-59.

³ იხ. ჩემი სტატია „ცისკარში“ (გვ. 105-108).

ევაში და 1994 წ. გამოცემულ კრებულში შესულ ვრცელ სტატიაში.⁴

აღარ შევეჩები ამ პრობლემასთან დაკავშირებულ სხვა საკითხებს და ახლა შევჩერდები ყველაზე მნიშვნელოვან და საკამათო საკითხზე — ოსთა საქართველოში ჩამოსახლების დროისა და ვითარების გარკვევაზე.

როგორც ცნობილია, XIII-XIV სს-ში ჯერ მონღოლებმა, შემდეგ თემურ-ლენგის ურდოებმა გაანადგურეს ჩრდილოეთ კავკასიის ველებზე არსებული ოსური გაერთიანებები და ოსები კავკასიონის მთიან ხეობებში შერეკეს; აქ მათ მძიმე პირობები შეექმნათ და გაუჩნდათ ლტოლვა კავკასიონის მთაგარი ქედის გადმოლახვისა და სამხრეთისაკენ ჩამოსახლებისა. გასათვალისწინებელია, რომ XIV ს-ის ბოლო ოცეულში თემურ-ლენგის რვაგზისი შემოსევის, შემდეგ თურქ-ოსმალთა და ყიზილბაშური ირანის უწყვეტი თავდასხმების შედეგად შეთხელდა ქართლის ბარის მოსახლეობა და მთებიდან დაიწეეს ჩამოსვლა ქართველმა მთიელებმა, ძირითადად განთავისუფლდა მაღალმთიანი ზოლი და აქ დაიწეეს XVI-XVII სს-ში გადმოსვლა ოსებმა. არსებითად XVII ს-დან იწყება ეს პროცესი, რაც დასტურდება ვახუშტი ბატონიშვილის აღწერითა და სხვა წყაროებით, რაც სათანადოდ გაანალიზებულია ქართულ ისტორიოგრაფიაში.⁵

საერთო სურათი ასეთია: XVII სს-ში თანდათანობით ჩნდება ოსური დასახლებები ქართლის მაღალმთიან ზონაში, დიდი და პატარა ლიახვის, მეჯუდის, ლეხურას, ქსნის სათავეებთან. საინტერესოა, როგორ აფასებს ოსთა ჩამოსახლებას კერძოდ ქსნის ხეობაში ცნობილი ოსი მეცნიერი *ვასილ აბაევი*: «Исторические и языковые факты подтверждают, что поселения ксанских осетин в теперешних местах по Ксанскому ущелью произошло не так давно, примерно в последние 200 лет. Они переселились гонимые малоземельем и нищестии».⁶

XVIII ს-დან ეს პროცესი თანდათან ძლიერდება, ხოლო XIX ს-დან ოსთა ჩამოსახლება უფრო მასობრივი ხდება და ოსები დასახელებულ მდინარეთა შუა წელზე და ბარშიაც, კერძოდ კახეთში, ლაგოდენში, ბორჯომ-ბაკურიანში, თბილისშიაც კი მკვიდრდებიან. მაგრამ მაინც ეს იყო სპორადული, არაკომპაქტური დასახლებები.

ზემოაღნიშნული დასკვნა თითქოს ეჭვს არ უნდა იწვევდეს, მაგრამ ოსი მეცნიერების გარკვეული ნაწილი (ი. გაგლოითი), თვით ისეთი, თითქოს პროქართულად განწყობილი ისტორიკოსი, როგორიცაა გ. თოგომვილი, ამტ-

⁴ Н. Апхазова, Культурно-этнические процессы в северо-западной части Шиди Картли и древнейших времен до позднего средневековья, — კრ. «Осетинский вопрос», გვ. 27-73.

⁵ იხ. ნ. აფხაზავას ზემოდასახელებული გამოკვლევები, აგრეთვე 1994 წ. გამოქვეყნებულ კრებულში შესული ნაშრომები (ბ. გამყრელიძის, ჯ. გვასალიას, ვ. ითონიშვილის, ს. ლეკიშვილის, ა. თოთაძის და სხვათა); რ. თოფჩიშვილი, საქართველოში ოსთა ჩამოსახლებისა და შიდა ქართლის ეთნოისტორიის საკითხები, თბ., 1997.

⁶ В. И. Абаев, Осетинский язык и фольклор, М., 1959, გვ. 501 (ხაზგასმა ჩემია).

კიცებს, რომ ოსთა საქართველოში დამკვიდრება XIII ს-ის მეორე ნახევარში მოხდა.⁷ ამ შემთხვევაში ისინი არაფერს იგონებენ. ქართველი მემატიანე *ჟამთააღმწერელი* (XIV ს.) მოგვითხრობს, რომ საქართველოს მეფე დავით VII ულუს (1249-1270) დროს მონღოლთა ხელშეწყობით გამოვიდნენ დარუბანდის უღელტეხილით ოსთა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი რაზმები თავიანთი ოჯახებით და დავით ულუმ ისინი დაასახლა თბილისის, დმანისის, ჟინვალის სანახებში; მოგვიანებით მათ გორიც დაიკავეს.⁸ XIII ს-ის 90-იან წლებში, მეფე დავით VIII-ის დროს (1273-1311), შემოსახლებულ ოსთა განდევნის მცდელობა იყო, რადგან მათ მონღოლთა „მოლაშქრედ და თანამებრძოლად“ წარმოაჩინეს თავი და ქვეყნის აოხრება იწყეს, მაგრამ ეს ცდა უშედეგო გამოდგა.

ეს ყველაფერი ასეა, მაგრამ ოსი ისტორიკოსები მკითხველს უმაღლავენ ყველაზე მნიშვნელოვანს; იმავე ჟამთააღმწერელის ცნობით, რასაც ადასტურებს ვახუშტი ბატონიშვილიც, XIV ს-ის დასაწყისში მეფე *გიორგი ბრწყინვალემ* (1314-1346) ოვსნი „განხსნა და აღფხურნა“, გააძევა ქართლიდან. ვახუშტი კი აღნიშნავს, რომ გიორგი ბრწყინვალემ არა მარტო გააძევა ოვსნი თავისი სამეფოდან, არამედ თვით ოსეთში მიუხდა მათ, დაიმორჩილა და დახარკა, ხოლო ყველა ზეკარი დაიკაუა და ჩაკეტა.⁹ ამდენად ყოველგვარ საფუძველს კარგავს მტკიცება, რომ XIII-XIV სს-დან მოყოლებული ოსები უკვე ქართლის ტერიტორიაზე სახლობდნენ. ამ დროს მათი აქ შემოსვლა ხანმოკლე, თანაც არც-თუ სახელოვანი ეპიზოდი იყო ოვსთა ერთი მცირე ნაწილის ისტორიაში.¹⁰

ახლა ჩვენ მივადექით ყველაზე მტკივნეულ პრობლემას — ესაა „სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის“ შექმნის დღემდე ძალიან აქტუალური საკითხი.

ჩვენ უნდა გვესმოდეს, რომ ოსთა საქართველოში ჩამოსახლებისთანავე, განსაკუთრებით XVIII-XIX საუკუნეებში ადგილობრივ ძირძველ მოსახლეობასა და შემოხიზნულ ოსებს შორის დაიწყო კონფლიქტები, რაც ეფუძნებოდა იმ გარემოებას, რომ ოსი ხიზნები ცდილობდნენ, დაპატრონებოდნენ მიწას, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებს, განემტკიცებინათ თავიანთი სოციალური სტატუსი. ამ პრეტენზიებს ადვილად არ თმობდა ქართული მოსახლეობა. გასაგებია, რომ ეს კონფლიქტები იმ-თავითვე გამოიყენეს რუსეთის რეაქციულმა ძალებმა, განსაკუთრებით მას მერე, რაც 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ საქართველო გამოეყო რუსეთს და 1918 წლიდან აქ შეიქმნა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. რუსეთში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების მერე, ბოლშევიკური

⁷ Ю. С. Гаглойти, Аланы и вопрос этногенеза осетин, Тб., 1966; გ. თოგოშვილი, საქართველო ოსეთის ურთიერთობის ისტორიიდან, ცხინვალი, 1958. გვ. 219-224.

⁸ ქართლის ცხოვრება (ს. ყაუხჩიშვილის გამოც.) ტ. II, თბ., 1959. გვ. 251, 296.

⁹ იქვე, გვ. 445; ტ. IV, თბ., 1973. გვ. 256.

¹⁰ გ. გამრეკელი, XIII-XIV სს-ის მიჯნის საქართველოს ისტორიიდან // „მრავალთავი“ №5, 1975, გვ. 183-184; ჩემი სტატია „ოსთა საქართველოში ჩამოსახლების ისტორიის ძირითადი ასპექტები“ // „ციცკარი“, №5, გვ. 109-112.

მთავრობა მიზანდასახულად შეუდგა საქართველოში „მეხუთე კოლონის“ ორგანიზებას და კანონზომიერი იყო, რომ ამ პროცესში ყველაზე აქტიური სწორედ აქაური ოსური მოსახლეობა გახდა.

ეს პრობლემები ჩვენს ისტორიოგრაფიაში სათანადოდაა გაშუქებული. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ლევან თოიძის ვრცელი გამოკვლევა, რომელშიც „სამხრეთ ოსეთის“ ხელოვნური შექმნა განსაკუთრებით ვრცლად და ყოველმხრივ დასაბუთებულად არის მოცემული.¹¹

სწორედ იმ დაზმარებისთვის, რომელიც ოსებმა საბჭოთა სამხედრო ძალებს აღმოუჩინეს, 1922 წ. ბოლშევიკების ქართველი ბელადების ს. ორჯონიკიძის, ფ. მახარაძის და სხვ. ინიციატივით შეიქმნა ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, რომელსაც იმავე წლის 20.V დეკრეტით ეწოდა „სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი“, ხოლო რადგან ავტონომიური ოლქის სტატუსს არ ყოფნიდა მხოლოდ ოსებით დასახლებული სოფლები, მასში შეიყვანეს ქართული, *ქართველებით დასახლებული* სოფლებიც, ხოლო ოლქის დედაქალაქად გამოაცხადეს *ძველი ქართული ქალაქი* ცხინვალი, რომელშიაც იმ დროს ოსები საერთოდ არ ცხოვრობდნენ.¹²

აქვე გვინდა საგანგებოდ აღვნიშნოთ, რომ 2010 წელს საქ. მეც. აკადემიის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის კომისიის მიერ მოცემულ იქნა მეტად მნიშვნელოვანი კრებული, რომელშიაც შევიდა უახლესი გამოკვლევები ოსეთის პრობლემებზე.¹³ ამ კრებულში ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის“ შექმნის პროცესს მიეძღვნა ისტორიკოს *ოთარ ჯანელიძის* ორი სტატია, რომელშიაც გამოყენებულია უახლესი საარქივო დოკუმენტები.¹⁴

უნდა გაგვაკეთოთ საერთო დასკვნა, რომ ზემოგანხილული ისტორია ოსთა საქართველოში ჩამოსახლებისა სრულიად უეჭველს ხდის, რომ თავის დროს შიდა ქართლის ტერიტორიაზე სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნა ისტორიულად სრულიად გაუმართლებელი იყო. ოსების აქ ცხოვრების ხანგრძლივობა, აქ გაწეული შრომა, მათ სრულ უფლებას აძლევს აქ ცხოვრებისა და ყველა მოქალაქეობრივი უფლებებით სარგებლობისა, მაგრამ მიწა-წყალი — და ამას ჩვენი ოსი თანამომენი უნდა დაეთანხმონ და შეეჩვიონ — ეკუთვნის მხოლოდ ერთადერთს — ქართველ ერს. ამას ურყევად ადასტურებს ისტორია.

¹¹ ლ. თოიძე, როგორ შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი // საქ. მეცნ. აკადემიის „მაცნეს“ ბიბლიოთეკა, ისტორიის სერია, თბ., 1991; ლ. თოიძის ამ პრობლემისადმი მიძღვნილი სტატია შევიდა აგრეთვე 1994 წ. ზემოთ დასახელებულ კრებულშიაც: «Образование осетинской автономии в Грузии» (გვ. 296-321).

¹² აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ ჩემი ახალგაზრდობის ხანაში (1940-იანი წლები) ცხინვალში სულ 30 ოჯახი სახლობდა ოსებისა.

¹³ Некоторые вопросы истории осетин Шида Картли, Тб., 2010.

¹⁴ О. Джanelidze, Осетинский вопрос в Демократической Республике Грузии (1918-1921), (გვ. 366-381). Как создавалась Юго-Осетинская автономная область (Новые архивные материалы), გვ. 382-394.